УДК 811.111’27

А. О. Кузьменко
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГІПЕРКОНЦЕПТУ «PERSON» В АНГЛОМОВНИХ ПОЕТИЧНИХ ІНФАНТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Розглянуто засоби вербалізації гіперконцепту «Person» на матеріалах англомовних інфантичних текстів для дітей дошкільного віку. Проаналізовано дослідження науковців у галузі «концепт» та згідно з цим розроблено структурно-ієрархічну систему гіперконцепт → гіпоконцепт → мезоконцепт відповідно до зазначеного гіперконцепту «Person».

***Ключові слова**:* інфантичний текст, концепт, гіперконцепт, гіпоконцепт, мезоконцепт, мовні засоби вираження.

Рассмотрено способы вербализации гиперконцепта «Person» на основе материалов малоформатных инфантических текстов для детей дошкольного возраста. Проанализировано исследования ученых в области «концепт» и соответственно с этим разработана структурно-иерархическая система гиперконцепт → гипоконцепт → мезоконцепт относительно главенствующего гиперконцепта «Person».

***Ключевые слова**:* инфантический текст, концепт, гиперконцепт, гипоконцепт, мезоконцепт, языковые способы высказывания.

The article is devoted to the ways of verbalization of the hiperconcept “Person” on the basis of shortformated infant text materials for preschool aged children. The researches of scientists in “concept” sphere are analyzed and the structural and hierarchical system “hiperconcept-hipoconcept-mezoconcept” with the main hiperconcept is developed.

***Key words*:** infant text, concept, hiperconcept, hipoconcept, mezoconcept, lingual ways of representation.

Історія мови є невід’ємною від історії народу, носія цієї мови. Мова щільно пов’язана з розвитком народної творчості, літератури. **Актуальність** статті полягає саме у комплексному лінгвальному дослідженні англомовних поетичних інфантичних текстів, адже попередні розвідки науковців виконано у руслі не лінгвістики, а літературознавства та є фрагментарним (Атрошенко Г. І. [1], Русанівський В. М. [6], Bicknell T. [8], Fasold R. [9], Feaver W. [10], Hasan R. [11] та ін.). Для вирішення цього **завдання** потрібні насамперед багатоаспектні дослідження мовленнєвого забарвлення інфантичних текстів – література для дітей дошкільного віку та дитяча література, що якраз і є **об’єктом** цієї розвідки. **Мета** роботи полягає в тому, щоб з’ясувати особливості засобів вербалізації основного гіперконцепту «Person» («Людина») в англомовних поетичних інфантичних текстах, а **предмет** – мовні засоби вираження зазначеного гіперконцепту.

Для формування світоглядних поглядів людини – дитини – важливими є навіть найелементарніші уявлення про роль мови у житті суспільства та у житті кожної окремої людини. Особливої значимості для когнітивного (інтелектуального) та мовленнєвого розвитку дитини набуває пізнання мови як однієї зі сторін культури народу. Така робота спонукає дітей до вивчення історії, культури та устрою своєї країни та інших держав. Також це надає змогу дитині опанувати уявлення про світ, явища, слова, асоціації тощо. Мовні уявлення формуються у людини протягом усього життя. Таким чином виникає мовна картина світу людини,

© А. О. Кузьменко, 2014

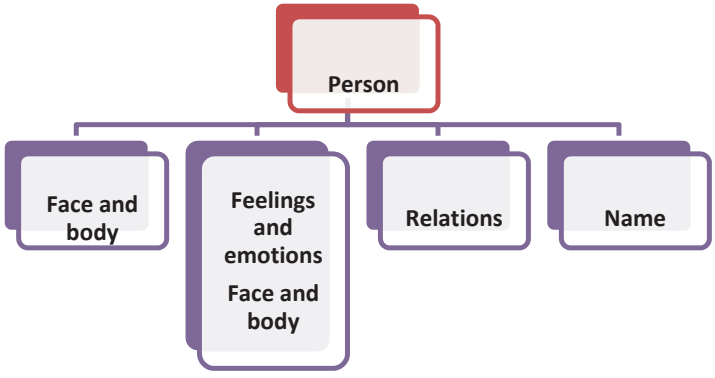
народу та суспільства у цілому. Мовна картина світу відображається у провідних словах – концептах.

С. А. Аскольдов опублікував статтю «Концепт і слово», де окреслив цей феномен як «уявне формування, що заміщує нам у процесі мислення невизначену кількість предметів одного й того ж роду» [1; 267]. Е. С. Кубрякова виначає концепт як оперативну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи та мови мозку, усієї картини світу, квант знання» [4, с. 90–92]. В. І. Карасик характеризує концепти як «уявні формування, що представляють собою типізовані фрагменти досвіду, що зберігаються у пам'яті людини» [3, с. 59].

Продовжуючи дослідження феномену «концепт», науковець А. М. Приходько у своїй роботі «Концепты и концептосистемы» ієрархічно структурує види концептів: макроконцепт → гіперконцепт → гіпоконцепт → мезоконцепт → каконцепт. Автор визначає макроконцепт як «категоріальні ментальні одиниці, що репрезентують загальнолюдські поняття» і зазначає, що макро- та гіперконцепти позбавлені національної специфіки. Етнокультурна особливість знаходить своє відображення у таксонах нижчого рівня абстракції – гіпоконцептах [5, с.183–184].

Світогляд дитини в інфантичній літературі відображається у багатьох концептах, але основним, центральним та найвагомішим є гіперконцепт «Person» («Людина»). Ієрархічно структура гіперконцепту «Person» у картині світу інфантичного віршованого дискурсу представлений такими гіпоконцептами, як «face and body» (обличчя та тіло), «feelings and emotions» (почуття та емоції), «relations» (відносини) та «names» (імена) (табл. 1. Структура гіперконцепту «Person»).

Табл. 1. Структура гіперконцепту «Person»

Кожний з представлених гіпоконцептів має ряд особливостей у вираженні мовного аранжування. У досліджених понад 300 матеріалах інфантичних поетичних текстів, серед яких скоромовки, загадки, колискові, рахівнички та спонукаючі до дій вірші (action songs), найактивніше представлений гіпоконцепт «relations» (відносини), адже понад третину (37 %) усієї кількості засобів вербалізації гіперконцепту «Person» становить саме він. Нижчу позицію займає гіпоконцепт «face and body» (обличчя та тіло), так як менше однієї третьої частини (27 %) вжитих лексичних одиниць використовується для ілюстрації даного гіпоконцепту. У відповідній послідовності розташувалися гіпоконцепти «feelings and emotions» (почуття та емоції) та «names» (імена) (табл. 2. Співвідношення гіпоконцептів у

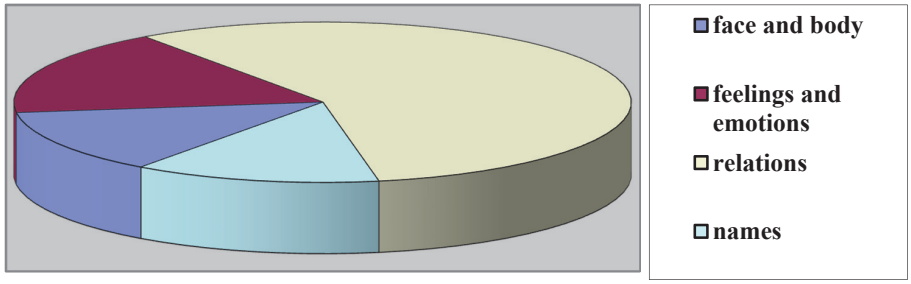
гіперконцепті «Person» щодо кількості вживання мовних засобів). Подібне статистичне розташування пояснюється тим, що на ранніх етапах малого реципієнта найважливішим є засвоєння лексем, що окреслюють коло його родинних відносин, а саме «mother», «father», «sister», «brother», «Granny» та презентация людей, які не є членами сім'ї: «a boy», «a girl» etc.

Не менш вагомим є пізнання самого себе, а саме свого тіла та його здібностей. Через це друге місце посів гіпоконцепт «face and body» (обличчя та тіло). Так і у колискових, і у спонукаючих до дій віршах досить часто зустрічаються команди, у котрих дитина повинна виконати дії, пов'язанні з рухами власного тіла: «hands up, hands down, hands on hips...», «close your eyes», «put your right foot in, put your right foot out...» тощо.

Менш насичено вираженим, але також одним з провідних є гіпоконцепт «feelings and emotions» (почуття та емоції). Так як дитина дошкільного віку ще не в змозі висловлювати власні думки занадто довгими та складними конструкціями і є емоційно вразливою людиною, адже кожен день відкриває для неї щось нове, невідоме, то батьки або ті, хто опікується малюком, повинні супроводжувати настрій дитини певними позитивними, підбадьорюючими словами: «Baby mine, do not cry...», «make a smile» etc.

Більш детальне знайомство дитини з оточуючими є на дещо пізнішому етапі, тому у дошкільному віці гіпоконцепт «names» (імена) не є часто вживаним в англомовній поетичній інфантичній літературі.

Табл. 2. Співвідношення гіпоконцептів
у гіперконцепті «Person» щодо кількості вживання мовних засобів

Так гіпоконцепт «Face and body» репрезентується за допомогою мезоконцептів «Parts of the body» (частини тіла), «Face» (обличчя) та «Internal organs» (внутрішні органи). Мезоконцепт «Parts of the body» вербалізується такими мовними одиницями: finger, knee, breast, hand, back, thighs, wrist, thumb, pointer etc: *Rope goes up and rope goes down, / Swing it, swing it, round an' round, / Point yer* ***toes*** *and touch yer* ***knees****, / Lift yer skirts, and jump as ye please* [7]. Мезоконцепт «Face» (обличчя) виражений номінативами: head, eyes, chin, hair, face, nose, ear, lips, mouth, chicks etc.: *Rain, rain, all the day, / On the grass and on the lane, / On my* ***cheeks*** *and on my* ***nose*** */ But not on my rose!* [7] «Internal organs» (внутрішні органи) зображено за допомогою лексем: blood, heart, liver, backbone, throat, vain and so on: *As white as milk, / And not milk; / As green as grass, / And not grass; / As red as* ***blood****, / And not* ***blood****; / As black as soot, / And not soot!* [7]

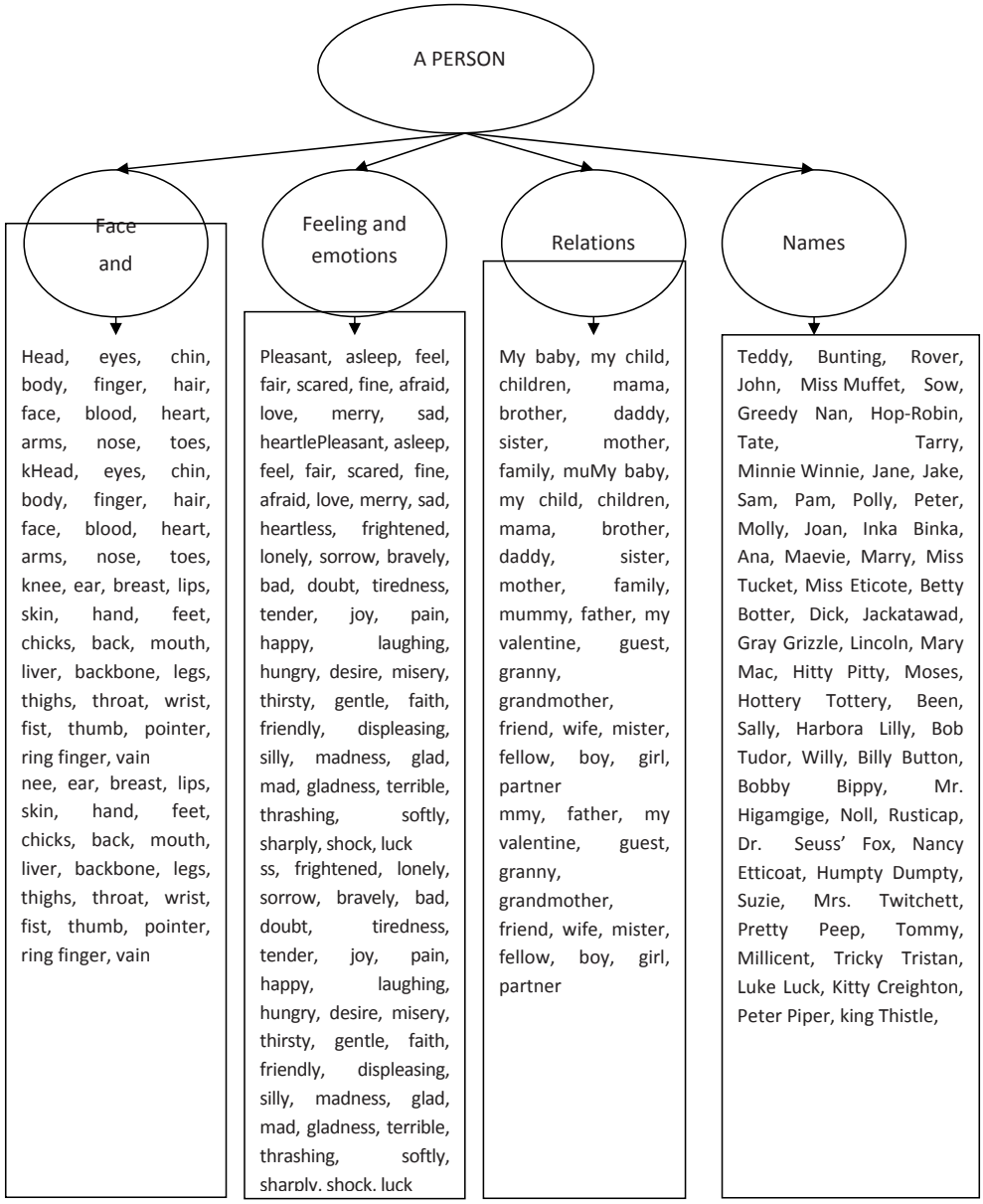
Гіпоконцепт «Feelings and emotions» розгалужений на мезоконцепти «Positive feelings and emotions» (сприятливі почуття та емоції) «Neutral feelings and emotions» (нейтральні почуття та емоції) та «Negative feelings and emotions» (негативні почуття та емоції). Мезоконцепт «Positive feelings and emotions» вербалізується мовними одиницями pleasant, fine, love, merry, bravely, tender, joy, happy, laughing, desire, gentle, friendly, glad, softly, luck тощо: *Xmas pudding, Xmas tree, / Xmas time is **gay** and free. / Xmas bells sing «ding-dong», / It's a **merry** Xmas song!* [7] До мезоконцепту «Negative feelings and emotions» належать лексеми scared, sad, heartless, frightened, sorrow, bad, tiredness, pain, hungry, misery, thirsty, displeasing, mad, madness, terrible, sharply, shock etc.: *The bottle of perfume that Willy sent / was highly **displeasing** to Millicent. / Her thanks were so cold / that they quarreled, I'm told / o'er that silly scent Willy sent Millicent* [7]. Мовні засоби вираження мезоконцепту «Neutral feelings and emotions» займають проміжне положення між попередніми двома мезоконцептами цього гіперконцепту, і вони представлені такими одиницями, як asleep, feel, doubt etc: *When the sun goes down, / And the moon comes up, / And the stars twinkle in the skies, / Then, my little one, / It's time for bed / And time to close your eyes; / For the fairies wait / Till you're fast **asleep** / To bring sweet dreams to you, / And the moon and stars / Through the windows peep / To see what the fairies will do* [7].

На мезоконцепти «Family» (сім'я) та «Non-family» (не сім'я) розподілено гіпоконцепт «Relations». Мовними засобами вираження мезоконцепту «Family» слугують my baby, mama, mummy, mother, brother, sister, daddy, father, granny, wife: *Husha, husha, **baby mine**, / **Mama**'s watching o'er you; /Kitty climbs the tow'ring pine; / Dreamland lies before you. / **Brother**'s work is almost done; / **Daddy** to the field has gone; / He'll return before too long; / Sleep, **my little baby**. / Lullababy, lullaby, / Sweet dreams are awaiting; / Streets of gold 'neath silver sky / As the sun is fading / **Sister**'s in the garden fair, / Gath'ring buds and blossoms rare, / Pretty flow'rs that she will share, / With **our little baby*** [7]. Мезаконцепт «Non-family» детермінується лексичними одиницями child, children, boy, girl, fellow, my valentine, lady, sir etc: *Into my house came **neighbour** John, / With three legs and a wooden one; / If one be taken from the same, / Then just five there will remain* або *Clap, clap, **partner** / Clap, clap, **neighbour** / Stamp, stamp, / (Stamp feet) / Turn yourself about* [7].

Гіпоконцепт «Names» розгалужено на мезоконцепт «Real names» (дійсні імена) та «Unreal names» (видумані імена). Мезоконцепт «Real names» вербалізується завдяки лексемам Rover, John, Miss Muffet, Tarry, Jane, Jake, Sam, Pam, Polly, Peter, Ana, Miss Tucket, Noll, Mr. Higamgige, Lincoln, Mrs. Twitchett, Willy, Bob, Sally, Dick etc.: ***Polly** has two puppies, / **Peter** has one, / **Pam** has a parrot / And I have none* [7]. «Unreal names» презентовано мовними одиницями Hop-Robin, Inka Binka, Gray Grizzle, Hitty Pitty, Hottery Tottery, Harbora Lilly, Humpty Dumpty, Pretty Peep, Tricky Tristan, Billy Button, Peter Piper, Bobby Bippy etc.: ***Humpty Dumpty** sate on a wall, / **Humpty dumpty** had a great fall ; / Three score men and three score more, / Cannot place **Humpty Dumpty** as he was before* [7].

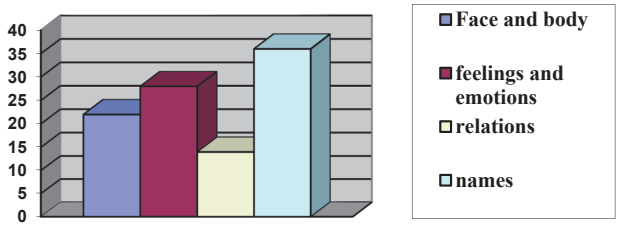
Таким чином, на основі взятих до розгляду матеріалів інфантичних поетичних текстів мовні засоби вираження гіперконцепту «Person» та його гіпоконцептів «Face and body» та «Feelings and emotions», «Relations» та «Names» можна угрупувати за такою схемою (табл. 3. Мовні засоби вираження гіперконцепту «Person»).

Табл. 3. Мовні засоби вираження гіперконцепту «Person»

Незважаючи на частоту вживання мовних засобів для зображення того чи іншого гіпоконцепту, з табл. 3. Мовні засоби вираження гіперконцепту «Person» можна зробити узагальнення, що ілюстраційне різнобарв'я мовних засобів найбільш вираженим є саме у гіпоконцепті «Names», що складає понад третину загальної різноманітності лексичних одиниць. Гіпоконцепти «Face and body» та «Feelings and emotions» майже з рівною кількістю варіантів вербалізаційних засобів посіли друге місце з половиною різних лексем від усієї кількості, а завершує цей ряд лише з десятою частиною від усіх мовних засобів множина лексичних одиниць гіпоконцепту «Relations». – Табл. 4. Порівняльна статистика вживання унікальних одиниць у гіпоконцептах «Face and body» та «Feelings and emotions» , «Relations» та «Names».

Табл. 4. Порівняльна статистика вживання унікальних одиниць у гіпоконцептах «Face and body» та «Feelings and emotions» , «Relations» та «Names»

Підводячи **підсумок**, зазначимо, що у картині світу дитини провідне місце займає гіперконцепт «Person», який складається з гіпоконцептів «Face and body» та «Feelings and emotions» , «Relations» та «Names». Кожний з наданих гіпоконцептів має свої особливі засоби мовного вираження. Найваріативніше представлений гіпоконцепт «Names», але у той самий час ці мовні засоби цього гіпоконцепту є найменш вживаними. Такий факт означає, що мовні засоби цієї галузі дитина повинна сприймати лише на рецептивному рівні. На противагу постає гіпоконцепт «Relations», котрий представлений найменшою кількістю ілюстративних одиниць вербалізації, проте ці одиниці є найчастіше використаними задля змалювання гіперконцепту «Person» та його відгалуження «relations». Подібне свідчить про те, що дошкільник повинен активно оперувати цією незначною кількістю одиниць на продуктивно-рецептивному рівні.

Перспективним є подальші детальні розвідки у сфері визначення інших масштабних гіперконцептів, котрими виражено сприйняття світу дитиною дошкільного віку, шляхом дослідження англомовної поетичної інфантичної літератури.

Бібліографічні посилання

1. **Аскольдов С. А.** Концепт и слово / С. А. Аскольдов // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста: антология. – М.: Academia, 1997. – С. 267–279.
2. **Атрошенко Г. І.** Лінгвостилістика англійської поезії для дітей : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук / 10.02.01. – Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – 25 с.
3. **Карасик В. И.** Этноспецифические концепты / В. И. Карасик // Введение в когнитивную лингвистику. – Кемерово, 2004.
4. **Краткий словарь** когнитивных терминов / Кубрякова Е. С., Демьянков В. З., Панкрац Ю. Г., Лузина Л. Г. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1996. – 245 с.
5. **Приходько А. Н.** Концепты и концептосистемы / А. Н. Приходько. – Д. : Белая Е. А., 2013. – 307 с.
6. **Русанівський В. М.** Мова літератури для дітей / В. М. Русанівський // Мовознавство. – 2006. – № 5. – 112 с.
7. **All songs** [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kididdles.com/lyrics/allsongs.html
8. **Bicknell T**. How to Write and Illustrate Children's Books and Get Them Published / T. Bicknell, F. Trotman. – London, 1988. – 164 p.
9. **Fasold R.** The Sociolinguistics of language / R. Fasold. – Oxford : Blackwell, 1990. – 342 p.
10. **Feaver W.** When We Were Young (Two Centuries of Children's Book Illustration) / W. Feaver. – L.& N.Y., 1965. – 245 p.
11. **Hasan R.** The Texture of a Text / R. Hasan // Media Texts: Authors and Readers / A Reader Edited by D. Graddol, O. Boyd-Barrett at the Open University. – Clevedon – Philadelphia : Multilingual Matters Ltd., 1994. – P. 74–89.

Надійшла до редколегії 24.10.2013